

УДК 784.4:398.332.4(477.8)(045)

DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4212.2025.20.349734>**Іван Струтинський**

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7982-1017>
 Західний університет Тімішоари (докторант),
 Васіле Пирван бул., 4, Тімішоара, Румунія, 300223,
 тел.: +40722423849; e-mail: sevdbrif@gmail.com

ТРАДИЦІЙНА БАЛАДА ТА ЗИМОВА ОБРЯДОВІСТЬ У КАРПАТАХ

У статті розглянуто місце традиційної балади в зимовій обрядовості карпатських українців, а також наведено приклади з румунської етнографії. Серед різдвяних пісень можна натрапити на чимало колядок з епічною складовою, що малюють картини, у яких господар – воєвода, перед яким схиляють голови «невірні царі», його жінка – заможна господиня, якій слуги приносять із полювання дев'ятирогого тура, син – гордий паночок, перед яким танцює «полоняночка, царева дочка». В усіх цих колядках господарям бажають Божого благословення, здоров'я, багатства. Водночас колядковий репертуар охоплює й тексти з драматичними баладними сюжетами. Балада про повернення милого чар-зіллям може супроводжувати гуцульський колядницький танець «круглик». Під час гуцульського колядницького «пльйису» іноді виконують баладу про голуба з голубкою. У Великому Ключеві (гуцульсько-покутське порубіжжя) цю баладу включено в цикл колядок удовиці, її виконують із колядним рефреном «*Гой, дай... Же!*». На гуцульсько-покутському порубіжжі та на Бойківщині зафіксовано колядку про те, як свекруха пригощає сина вином, а невістку полином, син і невістка, обмінявшись напоями, вмирають разом. Її також виконують із традиційним колядним рефреном. Колядки описують і те, яким має бути життя господарів та їхніх дітей, і те, що в жодному разі не повинно з ними трапитися. Саме тому колядку-баладу про свекруху-отруйницю колядують парубкові, про смерть брата від прокляття сестри – господарям тощо. Під час ключових святкових днів традиційного календаря люди знов і знов «вдихають життя» в давні сакральні сюжети (колядки про створення світу, про розп'яття Ісуса Христа), а інколи – і в епізоди національної історії. Виконання балад на Різдво виявляється не менш важливим, оскільки в баладі вирішуються вічні питання добра і зла, дається моральна оцінка вчинкам баладних героїв – переважно звичайних людей. У цьому ми бачимо ще одну функцію балади в різдвяній та новорічній обрядовості – висвітлення й осмислення ситуацій, вельми важливих для життя традиційного суспільства, як-от «антиповедінки» і ритуальних заборон.

Ключові слова: музичний фольклор українців, Карпати, Гуцульщина, Галичина, Буковина, епос, балада, колядка.

Вступ

Балада грає важливу роль у традиційній культурі багатьох народів – висвітлює такі табуйовані події, що з погляду традиційної моралі не мали б відбутися, як, наприклад, інцест, братовбивство. Саме тому балади нерідко виконують у найважливіші переломні моменти, дати обрядового календаря.

Незважаючи на те що основна мета колядного обряду – принести радісну звістку про Різдво Христове до кожної хати, побажати всього найкращого господарям (у колядках старшим членам сім'ї, як правило, бажають достатку; у колядках та щедрівках, які виконують для хлопців і дівчат, – щасливого одруження), епічна складова присутня в багатьох різдвяних ритуалах та обрядових піснях.

Епічна складова українських колядок давно привертає увагу дослідників. На рубежі XIX–XX століть ученим вдалося виявити літературну основу низки колядок з епічними елементами. Іван Франко знаходить корені відомої бойківської колядки про будівництво Святої Софії та її оборону від ворогів у книзі «Тератоурґіа», надрукованій у Києво-Печерській ла-

ві 1637 року (Франко, 1984, с. 255). Микола Сумцов досліджує колядки про створення світу птахами-нирцями або Господом і святим Петром («...*Пурни, Петре, в синє море, // Достань, Петре, жовтого піску, // та посій по всьому світу, // Сотвори, Петре, небо й землю...*»); «...*Христос купався, з Петром сражався...*») та доводить їх походження з гностико-богомільської літератури.

Крім того, протягом XVIII–XX століть було зібрано величезну кількість колядок, що містять архаїчні сюжети та формули, які, на думку сучасних дослідників, походять із героїчного епосу княжої доби (Галайчук, 2018, с. 586–598). Зокрема серед колядок господареві, які зібрав Іван Вагилевич на Прикарпатті, можна натрапити на тексти зі сюжетами, де пан-господар бере в полон «невірного царя» або вбиває «турського царя», за що його проголошують чеським королем; серед колядок парубкові – на тексти зі сюжетами, у яких парубок бере в облогу місто, міщани виносять йому золото, срібло, коня; він нічого не приймає, поки йому не виводять «гречну панну» (Ша-

лата, 1983, с. 22, 44–47). Серед колядок для парубка, які записав Філарет Колесса в різних областях України, фігурують тексти з такими сюжетами: «дружина збирається в заморський похід», «облога города й окуп [вкуп – І. С.]», «воєнні походи дружинників», «погоня лицаря за ордою», «поєдинок лицаря із турським царем», «розмова лицаря з конем», «молодець хвалиться зброєю» (Колесса, 1983, с. 74–85). Варто зазначити, що у хрестоматії «Героїчний епос українського народу» окремий розділ присвячено епіко-героїчним колядкам (Таланчук, Кислий, 1993, с. 7).

Під час збирання пісенного матеріалу ми неодноразово записували колядки епічного змісту, які оповідають про події, ніяк не пов'язані з Різдом Христовим – як часів середньовіччя, так і XIX–XX ст. Так, наприклад, у с. Старий Лисець Івано-Франківської області ми записали колядку про татарський напад на монастир (Подорож за піснями, 2020). Припускаємо, що спочатку цю пісню виконували лірники як псалму, а згодом її перейняли сільські колядники. У с. Хімчин Івано-Франківської області ми записали колядку, яка могла виникнути не раніше, ніж постала 1890 р. Галицька робітничка партія. Твір починається так:

*Уставай же брате, бо вже біла днина,
Бо вже нам ся споявила дивная новина.
Дивная новина світу ся з'явила,
Бо вже нашія хлопська кляса зі сну пробудилась.
Зі сну пробудилась, очі протирає,
По всім світі¹, де лиш може, вкраїнца шукає.
Вкраїнца шукає і з ним розмовляє,
І в партію, в партію робітничу його закликає ...*

Однак у цьому дослідженні ми хотіли би зосередитися на розгляді колядок саме з баладним змістом, тобто колядок, які одночасно є і колядками, і баладами – оповідальними піснями про незвичайні події, конфлікти з трагічною розв'язкою (Квітка, б/р, с. 1).

Балада в гуцульській різдвяній обрядовості

На Гуцульщині, а до 1950-х рр. – і на гуцульсько-покутському порубіжжі, основними учасниками обходу дворів на Різдво традиційно виступали дорослі чоловіки. Оскільки колядники відвідували кожен хату, обходи дворів могли тривати декілька днів після Різдва (Плитка-Горицвіт, с. 1). Заходячи до хати, гурт колядує колядку газді (господареві)², газдині, кожному синові та кожній дочці тощо. У Верховинському районі Івано-Франківської області також побутують спеціальні колядки для померлих.

У колядках газді нерідко описується, як до його хати приходять Дош, Місяць і Сонце або трое святих, як Пречиста Діва благословляє в його хаті вечерю тощо (Савчук, 2003, с. 45). Також в колядках газді розкриваються події вселенської християнської історії: деякі з них описують муки Христа перед розп'яттям³,

наприклад у колядці із сюжетом про те, як Христу пхали під нігті «всіляке древо»: всі дерева відмовилися і тільки червива верба згрішила та пролила пречисту кров (Канал про все і, 2018). Рядки «...Же! Та як то було спервовіянню. Гой, дай! // Же! Спервовіянню та й спервовіка. Гой, дай!...», що фігурують у цій та в багатьох інших колядках, підкреслюють, що всі описувані події відбуваються в первісному сакральному часі.

Епічний елемент наявний і в колядках парубкові. Іноді в них можна натрапити на такі сюжети: «за мужність у бою цар віддає за молодця свою дочку», «кінь-рятівник», «чарівне полювання», «полонянка танцює біля трону царевича» тощо. Рефрен «*Ой, дай, Боже!*», характерний для колядок Гуцульщини, і «*Гой, дай!... Же!*», характерний для колядок гуцульсько-покутського порубіжжя, підкреслює, що все, про що йдеться в колядці, має здійснитися в житті людини, якій вона призначена.

У колядках дівчині фігурує безліч мотивів, пов'язаних із побажанням щасливого заміжжя. Подекуди ми можемо натрапити на мотив, близький до баладного, – «сім загадок» / «три загадки». Він вельми поширений у слов'янському фольклорі, а також фігурує у риндзівках (*риндзівках* / *ломківках*), які хлопці виконують для дівчат у Яворівському районі Львівської області на Великдень⁴.

Відомі випадки виконання героїчних балад про опришків під час колядування.

Колядування традиційно наділяли апотропеїчними властивостями. Вважалося, що коли перестануть колядувати, настане кінець світу: «*Але одно вам скажу, й то запам'ятайте добре, що вас напминаю тим, що доків коледників на світі, потив и нас. А ек коледники знісчотси, то й нас тогди не станет. Арідник, изчез би, из своїми слугами, ничістов силос вибразу тогди изгладити наші нарід из лиця земні, ек лиш ми залишимо писанки писати, ек перестанут діти на вогники ходити зріти діда оперед Великоднем. Ек залишет коледники ходити*» (Шекерик-Доників, 2021, с. 76).

Гуцульський «круглек» та балада про повернення милого чарами

Серед піснеспівів, які виконують під час колядування, трапляються не тільки такі, що містять побажання господарям або описання ідеальної картини світу та ключових моментів вселенської історії, але й такі, що оповідають про сам процес колядування або про щось зовсім не пов'язане зі святом. Особливо багато необрядових текстів ми знаходимо в піснях, які супроводжують колядницький танець «*круглек*» («*кругльик*»), що є неодмінним елементом колядування в гуцулів Верховинського району та більшої частини Косівського району Івано-Франківської області. «Круглек» супроводжують, зокрема, пісні баладного змісту (наприклад про повернення милого чарами).

¹ Типовий приклад гуцульської вимови: по світі = «по свікі», як тісто = «кісто» та ін. подібні випадки.

² Слід зауважити, що гуцули не кажуть «співати колядки»: колядки можна лише колядувати (гуцульською говіркою – «колідувати»), шедрівки – шедрувати тощо.

(ПМА – 2021. Великий Ключів Коломийського р-ну)

³ Колядки, що оповідають не про народження, а про розп'яття Ісуса Христа, траплялися нам не лише в українському,

а й у молдавському фольклорі. У с. Драгенешт Синджерейського району Молдови ми записали колядку «*Ascultați cuvânt frumos, Domnului nostru, judecată lui Hristos*» про суд над Христом і розп'яття (ПМА 2020 – Drăgănești).

⁴ Ломківка (риндзівка) на Великдень, с. Вороблячин. Електронне джерело. (Робимо, що любимо, 2023) URL: <https://www.youtube.com/watch?v=E42GFleoQZE>

«Круглик» не обов'язково приурочений до зимових свят – його танцюють не тільки під час колядування.

Один із варіантів співанки до танцю «*круглик*» в с. Розтоки записав Володимир Шухевич (Шухевич, 1902, с. 164):

*Ой на горі два дубки
Схилили ся до купки,
А там вівчир багатий,
Ще й до того молодий!
На скрипочці все грає,
На молодці моргає.
Ой ви, хлопці, молодці,
Дайте знати дівочці,
Дайте знати дівочці,
Що в шовковій сорочці,
Най вона сі не журит,
Най си літа не губит!
Та питайте дівчини,
Чи любить мя та ци ньи?
Та коли мя не любить,
Най си віка не губит!
Бо я вівчир молодий
Ще до того багатий;
Сто червоних в коморі,
Триста овець в оборі.
А до того без ліку
У мене йилівнику!
Стадо коней в дубнику,
А сто коров в дійнику.
А дівчина молода
Вискочила з города,
Там копала коріньи
Спід білого каміньи,
Варила го в молоці,
Чарувала молодці.
Ще той корінь не скіпів,
А вже вівчир прилеків.
Що тебе тут принесло,
Ой чи човен чи весло?
Приніс мене сивий кінь
До дівчини на поклін.*

На Різдвяні свята, колядники, танцюючи «круглек» і підкидаючи топирці, обходять довкола господарів, також можуть обходити вулики тощо. Різдвяний варіант співанки до танцю «круглек» може відрізнятися від звичайного. Ось, наприклад, варіант, який записав Василь Дідушко в с. Красноїлля Верховинського району на Різдво (закінчення) (див. [нотацію 1](#)):

*...А ше корінь на грани,
А вже милий на коні.
А ше корінь не скіпів,
А вже милий прилетів.
А шо ж тебе принесло,
А ци човен ци весло?
Приніс мене сивий кінь
А **цим газдам** на поклін.*

На останніх словах колядники знімають шапки та вклоняються господарям (Дідушко, 2020).

Уперше українську баладу про дівчину, яка повертає милого за допомогою чарівного зілля, згадано в

поемі Себастьяна Кльоновича «Роксоланія» (1584) (Франко, 1980, с. 73–88). Варіант цієї балади, який починається зі слів «*Вівчар вівці зганяє*», опублікований в одному з «Богослаників» XVIII ст. (Возняк, 1912, с. 57–102). Балада поширена в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Поділлі, на Полтавщині; знаходимо її у збірках Михайла Максимовича, Павла Чубинського, де Воллана, Михайла Врабеля, Павла Гнідича, Володимира Гошовського. За словами В. Гошовського, який припускав, що ця балада походить з обрядової поезії, на Закарпатській Гуцульщині чоловіки виконують її в повільному темпі – як баладу, а жінки – у швидкому – як жартівливу ліричну пісню. В. Гошовський фіксував випадки виконання цієї балади на весіллі (Гошовский, 1968, с. 90).

У ході наших фольклорно-етнографічних експедицій в Івано-Франківській області (2018–2022) ми фіксували побутування балади про повернення милого чарами у формі співанки до танцю «*чабан*» у с. Молодків (гуцульсько-бойківське порубіжжя) ([нот. 2](#)) та в с. Старий Лисець; як великодню гаївку / маївку / «*горошок*»⁵ – у селах Новосілка ([нот. 3](#)), Чорні Ослави ([нот. 4](#)), Підвербці ([нот. 5](#)), а також в українському селі Тернопіль (Трнополе) в Боснії ([нот. 6](#)).

У с. Ожеве Чернівецької області цю баладу виконують як купальську пісню (Грица, 2020, с. 482). Білоруська фольклористка Ірина Мазюк фіксувала варіанти цієї пісні в с. Рубча Гомельської області Білорусі ([нот. 7](#)). У с. Палуж Могилівської області Білорусі недавно була записана весняна пісня з подібним текстом ([нот. 8](#)) (Студэнцае этнаграфічнае таварыства, 2019):

*Як пайду я ў зелін сад,
Ой, дзе цвіцець мой вінаград,
Накапаю карення
З-пад белага кряменя,
Я пам'яю й на ряке,
Ой, ўскіпічу й на малаке....*

Відомі нам варіанти балади здебільшого закінчуються словами «Приніс мене сивий кінь до дівчини на поклін». Найтрагічніше завершення має варіант, який ми записали в покутському селі Підвербці:

*Привів мене сивий кінь
До милої на поклін.
Гей-га, у-ха-ха!
До милої на поклін.
Сідай, милий, за столець,
Будеш їсти корінець.
Гей-га, у-хаха!
Будеш їсти корінець!
Гіркий корінь, як полин,
Гірко мені жити з ним!
Гей-га, у-ха-ха!
Гірко мені жити з ним!*

Як бачимо, драматичний сюжет балади ніяк не пов'язаний із побажанням щасливої долі господарям, отож, вірогідно, виконується під час колядування з іншою метою.

⁵ *Горошок* – місцева назва гаївки в Одасві, Підвербцях та деяких інших селах колишнього Тлумацького району Івано-Франківської області.

Гуцульський «плес» та балада про двох голубів

«Плес» («пльис» / «пліс») – гуцульське ритуальне награвання та пісня, що супроводжує колядницьку ходу, також може містити баладний елемент. В одному із записів 2020 року із села Великий Ходак Верховинського району Івано-Франківської області колядники, заходячи у двір, виконують у супроводі скрипки добре відому українську баладу про двох голубів на традиційну мелодію «плеса» (нот. 9), підкидаючи при цьому гуцульські топірці – бартки догори (Прокоп'юк, 2020):

*...Вони сиділи, обіймалиси,
Золотим крильцем накривалиси.
Прийшли ше й стрільці з темного луга,
Голубку ймили, вбили голуба.
Голуба вбили, голубку ймили,
За сині моря запровадили.
Дают їй їсти сру пшеницу,
Дают їй пити зимну водицу.
Не хочю їсти, не хочю пити:
Голуба вбили, нема з ким жити.
В нашого пана сімсот голубів,
Йди виберай, котре твій любий.
А я ходила та й вибирала.
Нима такого, кого я мала.
В мене був милий золотокрилий,
Личко рум'яне ше й чорнобривий.*

Далі без будь-якої перерви колядники починають співати:

*Ой, із-за гори ясні зірніці,
Винесли з церкви хрест колідницький,
Винесли з церкви, переступають,
Старі звичаї не покидають,
Не покидають, не мут кидати.
Позволь нам, Боже, Пречиста Мати!
Позволь нам, Боже, веселим бути
Та й колідочьку кожний рік чюти!..*

Коли процесія підходить до газдівського ганку, слова «плеса» поступово перетікають у традиційні різдвяні побажання:

*...Просимо в Бога миру і волі,
Шоби прожили в шість-здоровлю,
Шоби із людей кров си не ллєла,
Шоби всім була година мила.
Ой, дай нам, Боже, шо в Бога просим!
До вишніх в небі славу підносим,
Ой, заспіваймо та даймо голос
За рідну землю, золотий колос...
...Ой, заспіваймо та й веселімси,
Господу Богу низко вклонімси,
Ой, заспіваймо та й веселімси,
Ісусу Хресту низко вклонімси,
Ой, заспіваймо та й веселімси,
Цим чесним газдам знизка вклонімси.*

На словах «низко вклонімси» колядники знімають шапки й кланяються. «Плес» закінчується, колядники зупиняються та починають колядувати «Ой, забаривси місяць у крузі» з рефреном «Дай же вам, Боже, шість, здоровля!» (Прокоп'юк, 2020).

Різдвяну колядку-жéканку зі сюжетом про втрату вірною голубкою голуба ми зауважуємо серед колядок удовиці, які записав М. Савчук у с. Великий Ключів (Савчук, 2003, с. 52):

*Же! Ой, під горою, під кедриною, гой дай!
Же! Там ситів голуб із голубкою, гой дай!..*

Колядка вдові «Грешна газдинько, сідай коло нас!» зі сюжетом про голуба з голубкою і рефреном «Гой, дай, Боже!» відома й у Молдові-Суліці – українському селі в Сучавському жудеці Румунії (Ребошапка, 1971, с. 114). У Тячівському районі Закарпатської області також зустрічаються колядки вдові з цим сюжетом (Пеліна, 2014, с. 159–168).

За словами Олексія Дея, який зібрав велику кількість балад про двох голубів, це один із найпоширеніших на всіх східнослов'янських землях пісенних творів (Дея, Ясенчук, 1987, с. 439). Баладу про двох голубів зі словесним текстом, дуже близьким до представленого на відео з Великого Ходака, ми зафіксували в с. Чорні Ослави (нот. 10):

*Ой, там у лісі під дубиною
Там сидів голуб з голубиною
Цілювалися, обнімалися,
Одним крильчком накривалися.
Закрався стрілець з темного лугу,
Не прицілявши, убив голуба
Голуба вбивши, голубку взевши,
За тихий Дунай запровадивши,
Дас єї їсти яру пшеницу,
Дас єї пити зимну водицу.
Голубка не їст, голубка не п'є,
Лиш під дубину плакати йде.
Чому ти не їж, чому ти не п'єши,
А під дубину плакати йдеш?
Як мені їсти? Як мені пити?
Який світ гарний, нема з ким жити.
А у мене є сімсот голубів,
Вибирай собі котрий твій любий.
А я ходила та й вибирала –
Нема там того, що-м го кохала.
В мого милого на крильці злото,
Сам чорнобривий – то є мій милий.*

У Чорних Ославах цю пісню виконують на «набутках» – застільях, календарно вона не приурочена.

У Вишній Рівні – українському селі в румунському повіті Марамуреш – баладу про двох голубів «Під дубиною, під зеленою» співають на Великдень ввечері (та упродовж наступних двох днів) на цвинтарі разом із великодніми співанками (Radio Romania International, 2019).

У с. Дуба Рожнятівського району (Східна Бойківщина) баладу про голубів «Ой, там під дубом» виконують із мелодією (нот. 11), характерною для пісень, які жителі с. Дуба називають «ту́жінками» (ДУБоВА скриня, 2015), а жителі гуцульсько-покутського порубіжжя – «дойнами» (с. Великий Ключів) або «ойнами» (с. Киданч). Пісню про двох голубів «Ой, там на горі, ой, там на крутій» із мелодією, аналогічною дубівській, у 2021 році ми записували в одній львів'янки, 1945 року народження (ПМА, 2021, Львів).

⁶ Кожний другий рядок повторюється двічі.

Баладні сюжети інколи трапляються не тільки серед пісень, що супроводжують танець колядників та колядницьку ходу, а й серед самих колядок. Серед колядок, які виконують господарям у с. Великий Ключів Коломийського району, можна почути твір «На підвірічку золоті чаші» (нот. 12), що розкриває трагічну історію про те, як брат «не приймив» на Святий Вечір рідної сестри, що прямувала до нього з «тайнов вечерев»⁷, через що вона прокляла його:

*...Же! Бодай же мій брат Різдва не тіждав, гой дай!
Же! Різдва не тіждав, мене не пізнав, гой дай!
Же! Мене не пізнав, у муках сконав, гой дай!..*

Через сестрине прокляття брат помер, після чого сестра пошкодувала про свій вчинок: «То-м зле зробила – братови кліла!» (Савчук, 2003, с. 37).

Колядка має типову для гуцульських колядок-жéканок (колядок із рефреном «Гой, дай... Же!») структуру 5+5+R, проте детальне розкриття подробиць трагічної події зближує її зі співанкою-хронікою.

Гуцульські та бойківські колядки з баладним сюжетом про свекруху-отруйницю

Колядку-баладу про те, як свекруха пригостила сина вином, а невістку гірким полином, проте син і невістка, обмінявшись напоями, загинули разом, можна почути серед колядок-жéканок парубкові на гуцульсько-покутському порубіжжі в с. Великий Ключів (Савчук, 2003, с. 62):

*Же! Йа в негіленьтю та й пораненьтю, гой дай!
Же! Загадали йти та й на війноньтю, гой дай!
Же! Хто синка має, най віправ'яє, гой дай!
Же! А хто не має, то най наймає, гой дай!
Же! Мала макінка одного синка, гой дай!
Же! Одного синка, синка (Андрійка), гой дай!
Же! Ой, мала, мала та й віправ'яла, гой дай!
Же! «Йди, синочку, та й на війночку, гой дай!
Же! Ой, йди, йди та не бваляйся, гой дай!
Же! За рочок, за два домів вертайся», гой дай!
Же! Минає рочок – не йде синочок, гой дай!
Же! Минає другий – «синку мій любий!», гой дай!
Же! На третій рочок іде синочок, гой дай!
Же! Ой, іде, іде, невістку веде, гой дай!
Же! Привів він її перед ворота, гой дай!
Же! Стоїт невістка та як сирота, гой дай!
Же! Виходит мати з нової хати, гой дай!
Же! З нової хати їх честувати, гой дай!
Же! Синка честує солодким вином, гой дай!
Же! А невісточку – гірким полином, гой дай!
Же! Син медок не п'є – під коника лє, гой дай!
Же! А з невісточков гіркий полин п'є, гой дай!
Же! «Честуй нас, мати, по половині, гой дай!
Же! Шо буде жоні – то буде й мені», гой дай!
Же! Гірким полином – по половині, гой дай!
Же! Синка сховала під віконічко, гой дай!*

⁷ Ця колядка оповідає про сестру, яка хотіла прийти «з вечерев» до батьківської хати («Де-м сі родила, аби-м там була!»), а брат її не пустив. Очевидно, йдеться про такий реальний звичай: у Великому Ключеві після святкової вечері у своїй хаті дочка брала в миску кожної страви з святвечірнього столу й разом із чоловіком ішла «з вечерев» до своїх батьків (Савчук, 2003, с. 21).

*Же! А невісточку за воротами, гой дай!
Же! За воротами д'хаті ногами, гой дай!
Же! На синку ростут два яворики, гой дай!
Же! На невісточці – дві берізоньки, гой дай!
Же! Ой, ростут, ростут, не зростаюці, гой дай!
Же! Гільим докupi не сходжаюці, гой дай!
Же! Мамині гріхи не минаюці, гой дай!*

Народний артист України, відомий коломийський краснавець і фольклорист Микола Савчук записав її від К. І. Біланюк, 1936 р. н., та М. І. Біланюк, 1928 р. н. (мелодія близька до поданої в нот. 12).

Колядку з таким самим сюжетом записала О. Турянська й у бойківському селі Грабівка Рожнятівського району Івано-Франківської області (Турянська, 2003) (див. нотацію 13). У грабівській колядці повністю розкривається баладний сюжет, а Різду Христовому присвячено тільки останню строфу та рефрен «Радуйся! Радуйся, земле!», що повторюється після кожного рядка:

*Ой, серед села бідная вдова.
Радуйся! Радуйся, земле!
Бідная вдова сина вродила,
Сина вродила на війну дала,
На війну дала на рочок на два.
Жде мати рочок не йде синочок,
Жде мати другий не йде син любий
На третій рочок ой йде синочок.
— Чи рада-с мати що йде нас двоє,
Що йде нас двоє в подвір'я твоє?
— Синкові рада, бо рідня моя,
А невісточка чужа чужина.
Синка гостила медом та й вином,
А невісточку гірким полином.
Синок ся всердив, мід-вино не пив,
Мід-вино не пив, під коня вилів,
Гірким полином поділилися,
Поділилися-потроїлися.
Синка ховала під віконцями,
А невісточку під воротами.
На синку росте два яворики,
А невісточці дві берізоньки,
Ой, ростуть, ростуть, розростаються,
Листок до листка ізлипаються. Радуйся!
Радуйся земле,
Син бо ся Божий народив!*

Балада поширена в усіх областях України та на українських етнічних територіях за межами України. Також вона відома білорусам та росіянам. У деяких білоруських варіантах балади над невісткою виростає «горкая асіна», над сином – калина⁸, а в північноросійських поморських – над невісткою – береза, над сином – «золота верьба». В українських варіантах балади, які починаються зі слів «Мала мати сина, сина Василя», над сином виростає явір, над невісткою – калина⁹.

Щодо прикарпатських варіантів балади про свекруху-отруйницю, поширені тут балади можна поділити на два типи, які, ймовірно, мають єдине походження, але належать до різних історико-стильових пластів:

⁸ ПМА 2019 – в. Доўгає Салігорскага р-на Мінскай вобласці.

⁹ ПМА 2021 – с. Молодків Івано-Франківської області.

1) балади-колядки (с. Великий Ключів, с. Грабівка) та давні прикарпатські неприурочені балади (с. Корнич, с. Джурків) (Kolberg, 1963, s. 41) зі структурою вірша 5+5;

2) балади типу «Мала мати сина, сина Василя» з віршем 5+6 (с. Молодків, с. Великий Рожан), які співають на два голоси; такі тексти мають багато спільних рис із подільськими баладами з аналогічним сюжетом (варіант з Опілля див.: Харчишин, Коваль, 2010, с. 170) і, вірогідно, мігрували в Карпатський регіон з Центральної України.

Найближчим, на наш погляд, до грабівської колядки з неприурочених балад про свекруху-отруйницю є балада з Корнича (НОТ. 14), яку зафіксував у кінці XIX ст. великий польський етнограф Оскар Кольберг (Kolberg, 1963, s. 41):

*Гой, мала вдова єдного сина,
Гой, мала, мала та й годувала,
Та й годувала до війська дала.
Ой, жде і рочок, не йде синочок,
Гой, жде рік другий, не йде син любий.
На третій рочок їде синочок
Синочок їде, невістку веде.
Гой, вийшла мати з нової хати
Та й п'є до сина самого вина,
П'є до невістки – саму трутизну.
Син вина не пив – під коні вилів,
Пили трутизну до половині.
Виходит мати з нової хати,
І взяла мати ручке ломати:
Ой, Боже, Боже! Що ж я зробила:
Я зчарувала рідного сина.
Гой, знала-с мати враз чарувати,
Гой, знай же, мати, враз поховати!
Гой, ховай сина перед вікнами,
А невісточку – за воротами.
Та й сину, сину садит калину,
А невістиці – дві берестичі.*

Припускаємо, що включення балади про свекруху-отруйницю до циклу колядок хлопцеві у Великому Ключеві та Грабівці обумовлено тим, що під час колядного обряду традиція вимагала «програти» не лише позитивні сценарії (у них парубка зображено «гордим паночком», він має найкращого коня, йому служать слуги або його нагороджує цар чи король), а й негативні.

Балада в зимовій обрядовості румунів

Епічну й, зокрема, баладну складову зауважуємо також у колядній творчості багатьох сусідніх народів. У румунських селах Північної Буковини (Чернівецька область України) під час обходу дворів напередодні Різдва, а в деяких селах – напередодні Нового року (у день св. Меланії) хлопці представляють гайдуцькі драми про таких історичних героїв, як-от Груя Новак, Костянтин Бринковяну, Штефан Бужор, Янку Жіану, які також фігурують у народній **баладній творчості** румунів Буковини. Антоній Мойсей фіксував у с. Стальнівцях драму «Бужор», героями якої виступали як румунські гайдуки, так й українські опришки (Мойсей, 2011, с. 15).

У «Маланці» – театралізованій новорічній виставі – також нерідко фігурують історичні герої. У наш

час у румунських селах Буковини можна побачити ходу маланкарів, на чолі якої – вершник у короні, що уособлює воєводу Штефана III Великого (рум. Ștefan cel Mare și Sfânt).

Серед різдвяних пісень румунів Буковини можна натрапити на чимало колядок із євангельськими сюжетами, не пов'язаними з Різдом Христовим, наприклад про весілля в Кані Галілейській (Voevidca, Cristescu, 2015, с. 141).

Нам відомі румунські колядки з відверто трагічними сюжетами. Так, у румунів Трансильванії зафіксовано варіанти відомої балади «Miorița» з рефреном «*Să fii, gazdă, vesel, bun, C-a venit sfântul Crăciun!*» [Будь, газдо, добрим та веселим, прийшло святе Різдво!], «*Hoi lerui, Doamne!*», які виконують на Різдво як колядки (Hâncu, 1967, с. 8).

Висновки

Епічна складові посідає важливе місце в зимовій обрядовості карпатських українців. Деякі колядки зображують газду воєводою, перед яким схиляють голови «невірні царі», його жінку – заможною господинею, якій слуги приносять із полювання дев'ятирогого тура (Шалата, 1983, с. 37). Не менш яскраві сюжети фігурують у колядках парубкам та дівчатам, яким також бажать слави, багатства, Божого благословення, а крім того – щасливого одруження або заміжжя. Порівняно невелика кількість колядок містить трагічні історії «про двох голубів», «про свекруху-отруйницю» тощо. За всієї популярності цих фольклорних сюжетів маємо сумнів щодо того, що їх відтворення під час колядування мало суто розважальний характер. Недарма колядку про те, як свекруха отруїла невістку, колядують парубкові, а колядку про смерть брата на Святий Вечір від прокляття сестри – господарям. Отже, більшість колядок описують, яким має бути життя господарів та їхніх дітей. Утім деякі колядки розповідають про те, що в жодному разі не повинно з ними трапитися.

Балади виконують ще одну важливу функцію в зимових ритуалах. Видатний румунський релігієзнавець Мірча Еліаде писав, що, за уявленнями представників багатьох традиційних культур, кожного нового року світ створювався наново. Тому відтворюючи космогонічні міфи, людина могла взяти участь у цьому творенні (Еліаде, 2001, с. 57). Цим пояснюється виконання на Різдво колядок про те, «як то було спервовіка», а також колядок, які оповідають про ключові євангельські події. Наново творячи й освячуючи свій «космос», традиційне суспільство знов і знов вдихає життя в події священної, а інколи – і національної історії (румунські новорічні гайдуцькі драми; карпатоукраїнські співанки про опришків під час колядування; колядки про Святу Софію Київську, про Стратенську Божу Матір, що врятувала монастир від татар). Виконання балад під час символічного щорічного оновлення світу виявляється не менш важливим: хоча традиційна балада не розкриває подій священної історії, не оповідає про священний первісний час, у ній вирішуються вічні питання добра і зла, дається моральна оцінка вчинкам баладних героїв, які переважно є звичайними людьми. У цьому ми бачимо ще одну важливу функцію балади в різдвяній та новорічній обрядовості – висвітлити й осмислити «антиповедінку» і ритуальні заборони, які є вельми важливими для життя традиційного суспільства.

Цитована література і джерела

- Возняк, М. (1912). З культурного життя України XVII – XVIII ст. В кн.: *Записки НТШ, №2 (108)*, 57–102. Львів.
- Галайчук, О. (2018). Традиційні епічні формули як відображення реліктів лицарства в колядках та щедрівках. *Народознавчі зошити, 3 (141)*, 586–598. Львів.
- Гошовский, В. (1968). *Украинские песни Закарпатья*. Москва: Советский композитор. 478 с.
- Грица, С. (2020). *Необрядовий фольклор західних регіонів України. Регіонально-жанрова антологія*. Київ: Ліра. 765 с.
- Дей, О., Ясенчук, А. (1987). *Балади: кохання та дошлюбні взаємини*. Київ: Наукова думка. 470 с.
- Дідушко, В. (2020). *Гуцульська колядка (круглек)* [Відео]. Youtube. Отримано 09.10.2025 зі сайту: https://youtu.be/Ls9ejt91diA?si=oYYYYQT7rbjg_PpwF
- ДУБОВА скриня. (2015). *Ой там під дубом*. [Відео]. Youtube. Отримано 19.09.2025 з сайту: <https://youtu.be/i18VVvOP5vLY?si=m-KZV0We2fGTINyp>
- Еліаде, М. (2001). *Священне та мирське*. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи». 116 с.
- Канал про все ї (2018). *Івано-Франківська обл. Коломийщина с. Великий Ключів куток Багна «Колядки і Щедрівки» (3)*. [Відео]. Youtube. Отримано 19.09.2025 з сайту: <https://youtu.be/59VZO7S1uW8?si=dpQWNhgYnFocDgWn>
- Квітка, К. *Балади*. Рукопис. Російський національний музей музики. Ф. 275. Спр. 1. 23 арк.
- Львівська Мануфактура Новин. (2024). *Коляда Перемоги, якій 400 років коляда «Нащодо світу» XVII ст. Бойківські колядки | с. Галівка* [Відео]. Youtube. Отримано 09.10.2025 з сайту: <https://youtu.be/d3564CeH418?si=yU27Ocy77SiIv9w>
- Мойсей, А. (2011). *Календарна обрядовість східнороманського населення Буковини у контексті етнокультурних процесів другої половини XIX – початку XXI ст.* (Автореферат дис. ... доктора історичних наук: 07.00.05). Київ: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. 40 с.
- Пеліна, Г. (2014) Жанрова амбівалентність функціонування одного тексту: закарпатський варіант балади про двох голубів. *Проблеми етномузикології, 9*, 159–168. Київ.
- Плитка-Горищів, П. *Колідникє*. Рукопис. Музей ім. І. Франка у с. Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області.
- Подорож за піснями. (2022). *Колядка про Стратенську Божу Матір (колядка-псальма) | Western Ukrainian carol and lyric songs* [Відео]. Youtube. Отримано 09.10.2025 з сайту: <https://youtu.be/1H05zG4ETkc?si=1mHyApCcx-Mf4OCp>
- Подорож за піснями. (2021). *Ой, там у лісі під дубиною, там сидів голуб з голубиною * Чорні Ослави ♪ Ukrainian ballade* [Відео]. Youtube. Отримано 09.10.2025 з сайту: <https://youtu.be/fgbq-4QzEEo?si=06-8psJDuOtKtEKE>
- Прокоп'юк, М. (2020). *Гуцульська коляда 2020 (с. Великий Ходак Верховинського району Івано-Франківської області)*. [Відео]. Youtube. Отримано 09.10.2025 з сайту: https://youtu.be/TK3cDCmkM0Y?si=OmUq7EK_jtpXmsaZ
- Ребошапка, І. (1971). *Ой, у саду-винограду. Збірка світських величальних пісень*. Бухарест: Критеріон. 288 с.
- Робимо, що любимо. (2023). *Ломківка (риндзівка) на Великодень* [Відео]. Youtube. Отримано 09.10.2025 з сайту: <https://youtu.be/E42GFleoQZE?si=Pvfj1Tzx09-iEjLN>
- Савчук, М. (2003). *Від Пилипівки до Говіння: звичаї, традиції, колядки, щедрівки зимового циклу, які записав упродовж 1975–2003 років Микола Савчук у селі Великому Ключеві Коломийського району Івано-Франківської області*. Коломия: Вік. 112 с.
- Студэнцкае этнаграфічнае таварыства. (2019). *Як пайду я ў зелін сад (веснавая)*. [Song]. Soundcloud. Отримано 01.10.2025 з сайту: <https://m.soundcloud.com/ethnoby/sets/2019-krasnapolle>
- Таланчук, О., Кислий, Ф. (1993). *Героїчний епос українського народу. Хрестоматія: Навчальний посібник*. Київ: Либідь. 432 с.
- Турянська, О. (2003). *Карпатія: етнічна музика України*. [CD-диск].
- Франко, І. (1980). *Повне зібрання творів. Т. 28. Літературно-критичні праці*. Київ: Наукова думка. 444 с.
- Франко, І. (1984). *Повне зібрання творів. Т. 42. Фольклористичні праці*. Київ: Наукова думка. 599 с.
- Харчишин, О., Коваль, В. (2005). *Народна пісенність Підльвівської Звенигородщини. Збірник*. Львів: Укрпол. 352 с.
- Шалата, М. (1983). *Народні пісні в записах Івана Вагилевича*. Київ: Музична Україна, 1983. 159 с.
- Шекерик-Доників, П. (2021). *Дідо Іванчик: роман*. Харків: Фоліо. 497 с.
- Шухевич, В. (1902). *Гуцульщина. Ч. III*. Львів: видавництво НТШ. 256 с.
- Hâncu, A. (1967). *Balada populară „Miorița”*. Chișinău: Cartea Moldovenească. 260 p.
- Kolberg, O. (1963). *Pokucie. Cz. II. Dziela wszystkie. T. 30*. Wrocław–Poznań: Polskie towarzystwo ludoznawcze. 313 s. (Reedycja fotooffsetowa, pierwodruk: Kraków, 1883).
- Radio Romania International. (2019). *Великодні звичаї в українців з Вишні Рівної*. [Song]. Soundcloud. Отримано 09.09.2025 з сайту: <https://m.soundcloud.com/radioromaniainternational/velikodn-zvicha-v-ukrantsv-z-vishn-rvno>
- Voevidca, A., Cristescu, C. (2015). *Folclor muzical din Bucovina. Volumul I. Repertoriul ritual-ceremonial vocal*. Suceava: Editura LIDANA. 300 p.

REFERENCES

- Dey, O., Yasenчук A. (1987) *Balady: kokhannya ta doshlyubni vzayemyny [Ballads: Love and Premarital Relationships]*. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
- Didushko, Vasyly. (2020) *Hutsulska koliadka (kruhliak) [Hutsul carol (Kruhliak)]*. [Video]. Youtube. Retrieved October, 10, 2025, from: https://youtu.be/Ls9ejt91diA?si=oYYYYQT7rbjg_PpwF
- DUBovA skrynnya [Oak Chest]. (2015). *Oy tam pid dubom [Oh, under oak]*. [Video]. Youtube. Retrieved September, 09, 2025, from: <https://youtu.be/i18VVvOP5vLY?si=m-KZV0We2fGTINyp>
- Eliade, M. (2001) *Sviashchenne ta myrske [The Sacred and the Secular]*. Kyiv: Solomiya Pavlychko Publishing House "FOUNDATIONS". [in Ukrainian]
- Franko, I. (1980) *Povne zibrannya tvoriv. T. 28. Literaturno-krytychni pratsi [Complete Works. Vol. 28. Literary and Critical Works]*. Kyiv: Naukova Dumka. [in Ukrainian]
- Franko, I. (1984) *Povne zibrannya tvoriv. T. 42. Folklorystychni pratsi [Complete Works. Vol. 42. Folkloristic Works]*. Kyiv: Naukova Dumka. [in Ukrainian]

- Goshovskiy, V. (1968) *Ukrainskiye pesni Zakarpattia [Ukrainian songs of Transcarpatia]*. Moscow: Sovetskiy kompozitor. [in Russian]
- Halaychuk, O. (2018) Tradytsiyni epichni formuly yak vidobrazhennia relyktiv lytsarstva v kolyadkakh ta shchedrivkakh [Traditional epic formulas as a reflection of relics of chivalry in carols and shchedrivkas]. *Narodoznavchi zoshyty [Ethnographic notebooks]*, 3 (141). 586–598. [in Ukrainian]
- Hrytsa, S. (2020) *Neobryadovi fol'klor zakhidnykh rehioniv Ukrainy. Rehional'no-zhanrova antologiya [Non-ritual folklore of the western regions of Ukraine. Regional-genre anthology]*. Kyiv: Lira. [in Ukrainian]
- Kanal pro vse yi [Channel about everything]. (2018) *Ivano-Frankivska obl. Kolomyishchyna s. Velykyi Klyuchiv kutok Bahna "Koliadky i Shchedrivky" (3) [Ivano-Frankivsk region. Kolomyishchyna, village. Velykyi Klyuchiv corner Bahna "Carols and Shchedrivkas" (3)]*. [Video]. Youtube. Retrieved September, 19, 2025, from: <https://youtu.be/59VZO7S1uW8?si=dpQWNhgYnFocDgWn>
- Kharchyshyn, O., Koval, V. (2005) *Narodna pisennist Pidlivskoyi Zvenyhorodshchyny. Zbirnyk [Folk songs of Pidlivska Zvenyhorodshchyna region]*. Lviv: Ukrpol. [in Ukrainian]
- Khynku, A. (1967) Balada populare „Mioritsa” [Folk ballad "Miorita"]. Chişinău. [in Romanian]
- Kolberg, O. (1963) *Pokucie [Pokuttia]*. Part II. Complete works. Vol. 30. Wrocław–Poznań: Polish Ethnological Society. (Photooffset reissue, first published: Kraków, 1883). [in Polish]
- Kvitka, K. *Balady [Ballads]*. Manuscript. Russian National Museum of Music. F. 275. File 1. 23 sheets. [in Ukrainian]
- Lvivska Manufaktura Novyn [Lviv News Factory] (2024). *Koliada Peremohy, yakiy 400 rokiv kolyada "Nashchado svitu" XVII st. Boykivski koliadky | s. Halivka [Victory Carol, which is 400 years old, the carol "Descendants of the World" of the 17th century. Boyko's Carols | village of Halivka]* [Video]. Youtube. Retrieved October, 09, 2025, from: <https://youtu.be/d3564CeH418?si=yU27Ocy77Silv9w>
- Moysey, A. (2011) *Kalendarna obryadovist skhidnoromanskoho naseleण्या Bukovyny u konteksti etnokulturnykh protsesiv druhoyi polovyny XIX – pochatku XXI st.: avtoreferat dys. ... doktora istorychnykh nauk: 07.00.05 [Calendar Rituals of the Eastern Roman Population of Bukovyna in the Context of Ethnocultural Processes of the Second Half of the 19th – early 21st Centuries]*. (Abstract of the dissertation ... of the Doctor of Historical Sciences: 07.00.05). Kyiv: The Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology. [in Ukrainian]
- Pelina, H. (2014) Zhanrova ambivalentnist funktsionuvannya odnogo tekstu: zakarpatskyi variant balady pro dvokh holubiv [Genre Ambivalence of One Text Functioning: Trans-Carpathian Version of the Ballad about Two Doves]. *Problemy etnomuzykohiyi [Problems of etnomusicology]*, 9. 159 – 168. Kyiv. [in Ukrainian].
- Plytka-Horytsvit, P. *Kolidnyke [Carol Singers]*. [Manuscript]. I. Franko Museum in the village of Kryvorivnya, Verkhovyna district, Ivano-Frankivsk region.
- Podorozh za pisniamy [Journey for Songs]. (2021) *Oy, tam u lisi pid dubynoyu, tam sydiv holub z holubynoyu * Chorni Oslavy * Chorni Oslavy * Ukrainian ballade [Oh, there in the forest under a oak, there sat a dove with a dove * Chorni Oslavy * Ukrainian ballade]* [Video]. Youtube. Retrieved October 09, 2025, from: <https://youtu.be/fgbq-4QzEEo?si=06-8psJDuOtKtEKE>
- Podorozh za pisniamy [Journey for Songs]. (2022). *Koliadka pro Stratensku Bozhu Matir (kolyadka-psalma) | Western Ukrainian carol and lyric songs | [Carol about the Stratenskaya (carol-psalm) | Western Ukrainian carol and lyric songs]* [Video]. Youtube. Retrieved October 09, 2025, from: <https://youtu.be/lH05zG4ETkc?si=1mHyApCcx-Mf4OCp>
- Prokopyuk, Masha. (2020). *Hutsulska koliada 2020 (s. Velykyy Khodak Verkhovynskoho raionu Ivano-Frankivskoyi oblasti) [Hutsul Carol 2020 (Velykyi Khodak village, Verkhovyna district, Ivano-Frankivsk region)]* [Video]. Youtube. Retrieved October 09, 2025, from: https://youtu.be/TK3cDCmkM0Y?si=OmUq7EK_jtpXmsaZ
- Radio Romania International. (2019). *Velykodni zvychayi v ukraiyntsv z Vyshni Rivnoiyi [Easter rituals of Ukrainians from Rona de Sus]*. [Song]. Soundcloud. Retrieved September 09, 2025, from: <https://m.soundcloud.com/radioromaniainternational/velikodn-zvicha-v-ukrantsv-z-vishn-rvno>
- Reboshapka, I. (1971). *Oy, u sadu-vynohradu. Zbirka svitskykh velychalnykh pisen [Oh in the Vineyard. A Collection of Secular Praise Songs]*. Bucureşti: Kryterion. [in Ukrainian].
- Robymo, shcho lyubymo [Doing What We Like]. (2023). *Lomkivka (ryndzivka) na Velykden [Easter Lomkivka (ryndzivka)]* [Video]. Youtube. Retrieved October 09, 2025, from: <https://youtu.be/E42GFleoQZE?si=Pvfj1Tzx09-iEjLN>
- Savchuk, M. (2003). *Vid Pylypivky do Hovinnia: zvychayi, tradytsiyi, koliadky, shchedrivky zymovoho tsyklu, yak zapysav uprodovzh 1975–2003 rokiv Mykola Savchuk u seli Velykomu Klyuchevi Kolomyyskoho rayonu Ivano-Frankivskoyi oblasti [From Pylypivka to Lent: Customs, Traditions, Carols and Offerings of the Winter Cycle, Recorded by Mykola Savchuk During 1975–2003 in the Village of Velykyi Klyuchiv, Kolomyia District, Ivano-Frankivsk Region]*. Kolomyia: Vik. [in Ukrainian].
- Shalata, M. (1983). *Narodni pisni v zapysakh Ivana Vahylevycha [Folk Songs in the Records of Ivan Vahylevych]*. Kyiv: Muzychna Ukrayina. [in Ukrainian].
- Shekeryk-Donykiv, P. (2021). *Dido Yvanchik: roman [Grandpa Ivanchik: a novel]*. Kharkiv: Folio. [in Ukrainian].
- Shukhevych, V. (1902). *Hutsulshchyna [Hutsulshchyna]*. Vol. III. Lviv: Vydavnytstvo NTSh. [in Ukrainian].
- Studentskaye Etnahrafichnaye Tavarystva [Student Ethnographic Society]. (2019). *Yak paidu ya u zelin sad (vesnavaya) [How will I go to the green garden (spring)]*. [Song]. Soundcloud. Retrieved October, 01, 2025, from: <https://m.soundcloud.com/ethnoby/sets/2019-krasnapolle>
- Talanchuk, O., Kyslyi, F. (1993). *Heroyichnyy epos ukraiynskoho narodu. Khrestomatiya: Navchalnyy posibnyk [Heroic Epic of the Ukrainian People. Reading Material: Textbook]*. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
- Turianska, O. (2003). *Karpatiya: etnichna muzyka Ukrainy [Carpathia: Ethnic music of Ukraine]*. [CD].
- Voividca, A., Cristescu, C. (2015). *Folklor muzikal din Bukovina [Musical Folklore from Bucovina]*. Vol. I. Repertoriul ritual-cheremonial vokal [Vocal Ritual-ceremonial Repertoire]. Suceava: LIDANA Publishing House. [in Romanian].
- Vozniak, M. (1912). *Z kulturnoho zhyttya Ukrainy XVII – XVIII st. [From cultural life of Ukraine]*. In: *Zapysky NTSh [Notes of the Shevchenko Scientific Society]*. Vol. 108, pp. 57–102. Lviv. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.10.2025
Отримано після доопрацювання 31.10.2025
Прийнято до друку 27.11.2025

Музичні приклади

1

Колядницький танець «Круглек»

с. Красноїлля Верховинського району Івано-Франківської обл.

Зап. В. Дідушко у 2020 р. від колядницького гурту, нотація Т. Струтинської
Красноїлля, 2020 р.

Скрипка $\text{♩} = 72$

Голос

Ой, на го-рі два-дуб-ки ски-ли-ли-си до-куп-ки. Я ле-гі-ник мо-ло-дий, ше й до то-го бо-га-тий.

Скрипка

2

Співанка до танцю «Чабан»

с. Молодків Надвірнянського району Івано-Франківської обл. Зап. І. Струтинський

у 2021 р. від Катерини Кисляк 1947 р.н., нотація І. Струтинського

Надвірнянського району, 2021 р.

Що я ма-ю ро-би-ти, мой, ча-ба-не, мой, мой! Ли-шив ко-зак лю-би-ти,
Мой, ча-ба-не, мой, мой! Ли-шив ко-зак лю-би-ти, мой, ча-ба-не, мой, мой!
мой, ча-ба-не, мой, мой! З-під бі-ло-го ка-ме-ня, мой, ча-ба-не, мой, мой!

3

Гаївка «Вівчар вівці зганяє»

с. Новосілка Тлумацького району Івано-Франківської обл. Зап. І. Струтинський у

2019 р. від Романа Грони 1949 р.н., нотація І. Струтинського.

в темпі кроку $\text{♩} = 64$

Роман Грона 1949 р.н.,
с. Новосілка Тлумацького р-ну

Вів-чар вів-ці зга-ня-є, та й на хлоп-ців мор-га-є.
Гей, гей, гей, гей, у-ха-ха! Та й на хлоп-ців мор-га-є.

4

Маївка «Яворова лавичка»

с. Чорні Ослави Надвірнянського району Івано-Франківської обл. Зап. І. Струтинський

у 2021 р. від ансамбля «Біла Криниця», нотація Т. Струтинської

Я-во-ро-ва ла-вич-ка, хо-дит по ній Нас-точ-ка На всі бо-ки спо-гля-не, від-ки ми-лий при-ї-де.

5

Великодній «горошок» (гаївка)
«Накопала коріння»

с. Підвербці Тлумацького району Івано-Франківської обл.

Зап. І. Струтинський у 2021 р. від Івана Франчука (1947 – 2023), нотація І. Струтинського

На-ко-па-ла ко-рі-ння з-під бі-ло-го ка-мі-ння, Гей-я у-ха-ха, з-під бі-ло-го ка-мі-ння.

6

Гаївка «Ой з-за гори-гори»

с. Тернопіль (Козарац), Республіка Сербська, Боснія і Герцеговина

Зап. І. Струтинський у 2023 р. від Олени Нелогін 1948 р.н., нотація Т. Струтинської

Ой, з-за го-ри, з-за го-ри, з-за го-ри, пи-сар гу-си зга-ня-є, зга-ня-є

7 Білоруська балада про чарівний корінь

с. Рубча Петрівського району Гомельської обл., Білорусь
Зап. І. Мазюк у 1995 р. від жіночого гурту, нотація І. Струтинського

1 Ой, на мо-ры, на мо-ры, ой, на мо-ры на мо-ры гу-ляў ко-зак до-во-лі
2 Ой, вон гу-ляў, ў дуд-ку граў, ой, вон гу-ляў, ў дуд-ку граў, на ма-лой-чы-каў мар-гаў
3 Ой, вы хлоп-цы мо-лой-цы, Ой, вы хлоп-цы мо-лой-цы, на-ка-жы-це той дзеў-цы

8 Білоруська весняна пісня про чарівний корінь

с. Палуж Краснопольського району Могилівської обл., Білорусь. Зап. Студентське етнографічне товариство у 2019 р. від Віри Лящової, нотація Т. Струтинської

Як пай-ду я ў зе-лін сад, ой, дзе цвя-цець мой ві-на-град.

9 Співанка до гуцульського «Пльису»

с. Великий Ходак Верховинського району Івано-Франківської обл. Зап. М. Прокоп'юк у 2020 р. від колядницького гурту (співають у супроводі скрипки), нотація І. Струтинського

Го-лу-ба вби-ли, го-луб-ку йми-ли, за си-ні мо-ря за-про-ва-ди-ли.

Співають у супроводі скрипки.

10 Балада про двох голубів

с. Чорні Ослави Надвірнянського району Івано-Франківської обл. Зап. І. Струтинський у 2021 р. від ансамбля «Біла Криниця», нотація Т. Струтинської

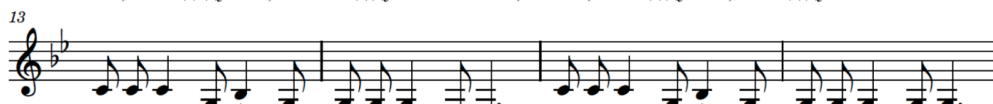
Ой, там у лі-сі під ду-би-но-ю, там си-дів го-луб з го-лу-би-но-ю там си-дів го-луб з го-лу-би-но-ю

11 Балада про двох голубів

с. Дуба Рожнятівського району Івано-Франківської обл. Зап. автори проєкту «Дубова скриня» у 2009 р. від Параски Клос 1927 р.н., нотація Т. Струтинської

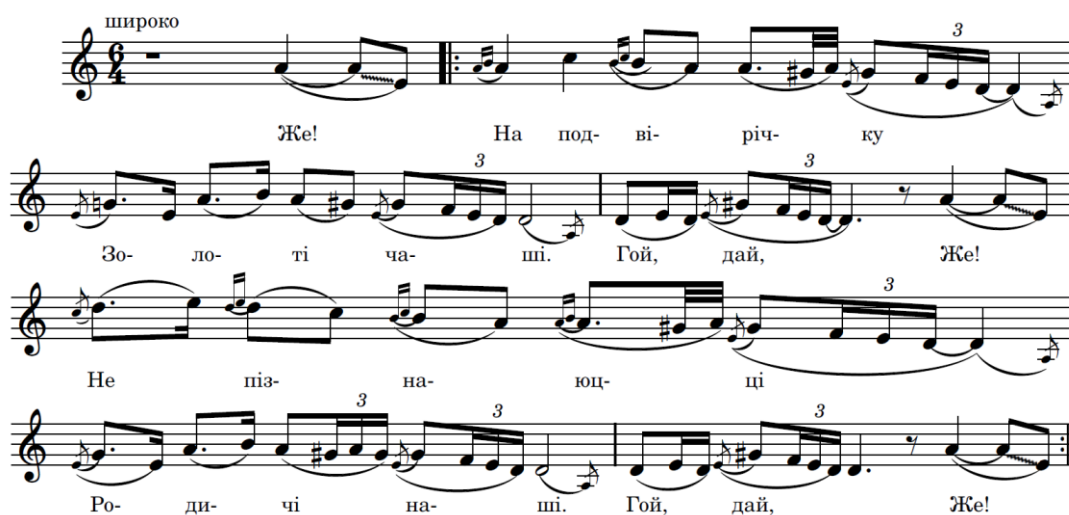
Ой, там під ду-бом, під ду-би-но-ю, ой, там під ду-бом, під ду-би-но-ю

Ко-хав-сі го-луб з го-лу-би-но-ю, ко-хав-сі го-луб з го-лу-би-но-ю

12 Колядка-жесканка «На подвір'ячку золоті чаші»

с. Великий Ключів Коломийського району Івано-Франківської обл. Зап. М. Савчук у 1985 р. від Г. Варчук (1915–1988), нотація М. Тимофіїва

13

Колядка з баладним сюжетом

с. Грабівка Рожнятівського району Івано-Франківської обл. Зап. Л. Турянська у 2001 р. від Анастасії Буркало 1926 р.н., Марії Іванів 1942 р.н., Анастасії Романів 1932 р.н., Олени Срібняк 1931 р.н., Параски Фіртась 1926 р.н., нотація Т. Струтинської

$\text{♩} = 60$

Ой, се- ред се- ла бід- на- я вдо- ва. Ра- дуй- ся!

Ра- дуй- ся, зем- ле! Бід- на- я вдо- ва си- на зро- ди- ла. Ра- дуй- ся!

Ра- дуй- ся, зем- ле! Си- на зро- ди- ла, на вій- ну да- ла. Ра- дуй- ся!

останній рядок:
Ра- дуй- ся, зем- ле! Син бо ся Бо- жий на- ро- див!

14

Балада про свекруху-отруйницю

с. Корнич Коломийського району Івано-Франківської обл. Зап. О. Кольберг (Kolberg, O. Pokucie. Cz. II. Dzieła wszystkie. T. 30, 1963, s. 41)

Ой, ма- ла вдо- ва ед- но- го си- на, ой, ма- ла, ма- ла, тай го- до- ва- ла.

Summary

Iwan Strutyński

<https://orcid.org/0000-0002-7982-1017>
West University of Timisoara (PhD student),
Vasile Pârvan boulevard, 4, Timișoara, România, 300223,
tel.: +40722423849; e-mail: sevdbrif@gmail.com

TRADITIONAL BALLAD AND WINTER RITUALS IN THE CARPATHIANS

UDC 784.4:398.332.4(477.8)(045)

The place of the traditional ballad in the winter rituals of the Carpathian Ukrainians is considered, and examples from Romanian ethnography are also cited. Among Christmas songs, there are many carols with an epic component, which paint pictures where the owner is a voivode, before whom the “unfaithful kings” bow their heads, his wife is a wealthy lady, to whom the servants bring a nine-horned aurochs from hunting, his son is a proud gentleman, before whom the “captive, the king’s daughter” dances. In all these carols, the owners are wished God’s blessing, health, and wealth. Meanwhile, there are many carols in which dramatic ballad plots are revealed. A ballad about the return of a beloved with a magic potion can be accompanied by the Hutsul carol dance “Kruhliak”. A ballad about a dove with a dove can be performed during the Hutsul carol procession “Plies”. In the village of Velikiy Kliuchiv (Hutsul-Pokuttia borderland), this ballad is included in the cycle of widow’s carols, it is performed with the carol refrain “Hoy, day... Zhe!”. On the Hutsul-Pokuttia borderland and in the Boiko region, a carol is recorded about how a mother-in-law treats her son with wine and her daughter-in-law with wormwood, the son and daughter-in-law, having exchanged drinks, die together. It is also performed with the traditional carol refrain. The carols describe both what the life of the owners and their children should be like, and what should never happen to them. That is why the carol-ballad about the poisoner mother-in-law is sung to the bachelor, about the death of a brother from the curse of his sister —to the owners, etc. On key festive dates of the traditional calendar, people again and again “breathe life” into the events of sacred history (carols about the creation of the world, about the crucifixion), and sometimes - into national history. The performance of ballads at Christmas is no less important, since the ballad resolves the eternal questions of good and evil, and gives a moral assessment of the actions of ballad heroes, who are mostly ordinary people. In this we see the second function of the ballad in Christmas and New Year’s rituals: “speaking” of ritual prohibitions, “anti-behavior”, which is also very important for the further life of traditional society.

Keywords: musical folklore of Ukrainians, Carpathians, Hutsul region, Galicia, Bukovina, epic, ballad, carol.